

Sprawozdanie z uroczystości odnowienia doktoratu profesora Tadeusza Pilcha

Wstęp

Wśród uroczystości jubileuszowych szczególny wymiar mają te, które poświęcone są wybitnym ludziom i ich udziałowi w rozwoju nauki i kultury. Jest to wydarzenie nabierające rangi spotkania z mistrzem, z człowiekiem, Jego doświadczeniem, spuścizną, wiedzą i mądrością, wynikającymi z dotychczasowych dokonań.

Taka uroczystość została zorganizowana w siedzibie Uniwersytetu Warszawskiego w dniu 29 kwietnia 2022 roku celem uczczenia odnowienia doktoratu wybitnego polskiego uczonego z zakresu pedagogiki, szkolnictwa i nauki – profesora Tadeusza Pilcha. Oficjalne otwarcie uroczystości miało miejsce o godzinie 11 w Sali Senatu Pałacu Kazimierzowskiego przy ulicy Krakowskie Przedmieście 26/28 w Warszawie. Dokonali go przedstawiciele władz uczelni w osobach: prorektora Uniwersytetu Warszawskiego ds. studentów i jakości kształcenia – prof. ucz. dr. hab. Sławomira Żółtka, dziekan WSNSiR – prof. ucz. dr. hab. Anetę Gawkowską oraz kierownika Katedry Pedagogiki Społecznej – prof. ucz. dr. hab. Danutę Lalak. Jako pierwszy głos zabrał prof. dr. hab. Jerzy Nikitorowicz, promotor jubileuszu, który przedstawił osobę Jubilata, Jego główne kierunki badań i wkład w rozwój nauki polskiej.

Laudacja

W swoim przemówieniu profesor Jerzy Nikitorowicz podkreślił udział profesora Tadeusza Pilcha w pracach organizacyjnych nad rozwojem badań naukowych oraz Jego działania i troskę o miejsce i znaczenie pedagogiki wśród nauk społecznych. Zaznaczył, rozpoczynając słowami Jana Szczepańskiego, że „każdy człowiek może swój sens życia wyprowadzić tylko ze swojej własnej indywidualności, tzn. z tych cech i właściwości, które są tylko jego, które decydują o jego tożsamości i które są jego podstawą odniesienia do spraw świata rzeczy, ludzi, przyrody i wartości”¹. Podkreślił, że profesor Pilch w swojej działalności kierował się postawą prawdziwego nauczyciela i mistrza. W wygłoszonej laudacji przybliżył sylwetkę, twórczość, zaangażowanie zawodowe i społeczne oraz wielowymiarowe funkcjonowanie Profesora, zaznaczając, że nie było to zadaniem prostym, biorąc pod uwagę konieczność „dokonania wyboru z bogatej gamy twórczości naukowej z zakresu pedagogiki społecznej i pracy socjalnej, polityki społecznej, metodologii pedagogiki...”. Posługując się klasyfikacją rodzajów autorytetów w nauce autorstwa Jana Szczepańskiego, zaakcentował, iż Jubilat „uruchomił egzystencjalny motyw radości naukowo-dydaktycznego życia, wprowadził w życie i stosuje go z zasadą bycia w zgodzie z sobą, niezwykłym zakresem tożsamości dziedziczonej, jej podstawą, na której kształtował i kształtuje indywidualne odczytywanie świata i twórczość naukową”. Kategoryzując autorytety, uzasadnił znaczenie spuścizny profesora Tadeusza Pilcha, tj.: odniósł Jego oryginalny, imponujący dorobek naukowy, dydaktyczny i społeczny do autorytetu zdobytego dzięki wybitnym osiągnięciom twórczym, wytężonej pracy, wybitnym zdolnościom. Podkreślił, iż „każdy, kto jest związany z nauka-

¹ J. Szczepański, *Zapytaj samego siebie*, Warszawa 1986, s. 240.

mi humanistycznymi i społecznymi, pracownik naukowo-dydaktyczny i student powołuje się ustawicznie na prace profesora Tadeusza Pilcha, a jest ich niemal 500 (monografie i podręczniki, redakcje prac zbiorowych, artykuły, rozprawy)”. Z sondażu Autora laudacji przeprowadzonego wśród studentów pedagogiki Uniwersytetu w Białymstoku wynika, że nazwisko Profesora kojarzy się z metodologią pedagogiki, kontynuacją warszawskiej szkoły pedagogiki społecznej i redakcją wielotomowej *Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku*. Profesor Nikitorowicz podkreślił także, że „studentom z Olsztyna może kojarzyć się, oprócz powyższego, z Warmińsko-Mazurskim Kwartalnikiem Naukowym redagowanym przez Profesora w latach 2010–2018, badaniami nad marginalizacją i wykluczeniem na Warmii i Mazurach w drugim dziesięcioleciu tego wieku”. Wskazał ponadto na fakt, że „to, jak Profesora odbieramy i jak cenimy Jego dorobek naukowy w zakresie kształcenia kadr, uwidocznione zostało między innymi podczas Jubileuszu, od którego minęło już ponad 10 lat”. Redaktorzy tomu, który powstał z tej okazji, profesor Marek Konopczyński, profesor Wiesław Theiss i profesor Mikołaj Winiarski, we wstępie zaznaczyli, że: „Środowisko pedagogów społecznych i resocjalizacyjnych przez lata skupione wokół Osoby profesora Tadeusza Pilcha, pomimo jego wyraźnych protestów i dystansu do naszego pomysłu, postanowiło uczcić jubileusz siedemdziesięciolecia urodzin swojego Mistrza”. Wskazali na skromność Profesora, wyjątkowość Osoby, wielowymiarowość, dorobek naukowy, społeczny, organizacyjny. Zaś profesor Nikitorowicz podsumował: „Uczony – Humanista – Erudyta, erudyta-myśliciel, który nie tylko wie, ale potrafi przekazać, przekonać i motywować innych”.

W dalszej części profesor Nikitorowicz wskazał również na autorytet profesora Pilcha osiągnięty dzięki podejmowanym działaniom: stworzeniu szkoły naukowej, kontynuacji warszawskiej szkoły pedagogiki społecznej, wykształceniu wielu uczniów tworzących na jej podbudowie. Odniósł się też do fundamentów i wzorców Profesora, nawiązując do faktu, iż do grona wybitnych nauczycieli, z których czerpał, zaliczyć można m.in. profesora Ryszard Wroczyński. Profesor Pilch, jako Jego wychowanek, kontynuował i kontynuuje rzetelność naukową i kreatywność, buduje kapitał ludzki i społeczny, dzięki czemu pedagogika społeczna miała i ma możliwość rozwoju, poszukiwania i inicjowania nowych treści i form realizacji. Autor laudacji dodał w tym miejscu, iż „kontynuowana przez profesora Pilcha warszawska szkoła pedagogiki społecznej charakteryzuje się szczególnym poczuciem obywatelskości, jej kreowaniem, odpowiedzialnością za wychowanie przyszłych pokoleń, troską o dziecko, jego rozwój, o człowieka wielowymiarowego kierującego się zasadami demokratycznymi. Tadeusz Pilch wprowadził do tej szkoły szczególną orientację zadaniową – służbę człowiekowi, kształtowania świadomości, odpowiedzialności, pasję w uprawianiu i realizacji wolności w myśleniu, wyprowadzanie człowieka z ograniczeń, motywowanie do myślenia otwartego i refleksyjnego, zasadę krytycznego dystansu wobec narzucanych przez polityków kryteriów wartościowania i oceny. Swoich uczniów nie uzależniał, a zachęcał i mobilizował do wychodzenia poza..., nie zamykał w schematach myślenia, nie wymagał posłuszeństwa, a inspirował i wyprowadzał na pogranicza świadomościowe”.

Jerzy Nikitorowicz podkreślił autorytet profesora Pilcha wynikający z piastowania różnych stanowisk i wskazujący na Jego umiejętności organizacyjno-administracyjne oraz merytoryczne, ale także Jego autorytet moralny – rzetelność, dążenie do prawdy, wrażliwość wobec cierpienia, krzywdy, biedy oraz niezwykle ważny autorytet społeczny – role przywódcze, wykorzystywanie wiedzy, umiejętności i osiągnięć do rozwiązywania kwestii społecznych.

Zwrócił uwagę na determinację profesora Tadeusza Pilcha w wyznaczaniu obszarów badawczych, problemów wymagających działań i aktywnego, twórczego zaangażowania w ich rozwiązywanie. Zdaniem Jerzego Nikitorowicza „profesor Pilch wykreował swoistą kulturę tolerancji i patriotyzmu, która polega na inicjowaniu zbiorowego wysiłku wspólnoty pedagogów społecznych w proces tworzenia, przekazu, realizacji i kultywowania wzorców, norm, wartości i symboli waż-

nych dla funkcjonowania człowieka w złożonej rzeczywistości, zarówno przed zmianą ustrojową, jak i po zmianie”. Wskazał uczestnikom uroczystości, że „profesor Pilch przyczynił się do renesansu idei wsparcia, rewitalizacji polityki społecznej, nowego odczytywania, reinterpretacji współczesnych zjawisk społecznych, kulturowych, oświatowych, do wykreowania nowych nurtów, zmiany ideologii oświatowej, myślenia pedagogicznego i praktyki edukacyjnej, do określenia nowych funkcji edukacji w społeczeństwie demokratycznym, nowej aksjologii i teleologii edukacyjnej. Podejmuje i piętnuje ustawicznie akty nietolerancji, megalomanii, ksenofobii, rasizmu”. Położył akcent na szczególne uznanie wychodzenia naprzeciw sprawom trudnym, wzbudzającym kontrowersje, przeciwstawianie się strukturom formalno-administracyjnym, które zamykają świat pomysłowości i twórczości.

Profesor Nikitorowicz wskazał, iż Tadeusz Pilch znany jest z wielu inicjatyw związanych z powoływaniem do życia i redagowaniem czy przewodniczeniem radom naukowym pism, takich jak: „Zeszyty Badań nad Młodzieżą Wiejską”, „Zarządzanie i Edukacja”, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, „Pedagogika Społeczna”. Ponadto podkreślił, iż w pamięci wielu przedstawicieli środowisk naukowych utrwalił się jako koordynator programów badawczych, organizator licznych konferencji, kierownik projektów badawczych, inicjator współpracy międzynarodowej itd. Wśród aktywności zawodowej Jubilata zaznaczył także pełnienie funkcji wieloletniego kierownika Katedry Pedagogiki Społecznej, twórcy i kierownika Ośrodka Badań Problemów Nietolerancji, prodziekana Wydziału Stosowanych Nauk Społecznych i Resocjalizacji, prorektora Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości im. B. Jańskiego w Warszawie, ale także wiceministra edukacji narodowej, doradcy premiera, członka Rady Naczelnej PSL, prezesa Zarządu Krajowego Towarzystwa Uniwersytetów Ludowych oraz prezesa Stowarzyszenia Ruchu Pedagogów Społecznie Zaangażowanych.

Ukazał bezinteresowne zaangażowanie Profesora, jego kompetencje i determinację w ukazywaniu i podejmowaniu ważnych społecznie problemów.

Podsumowując, zwrócił uwagę na wykorzystywanie przez profesora Tadeusza Pilcha wiedzy, umiejętności i zdolności do rozwiązywania kwestii społecznych, służenia radą, pomocą. Dodał, iż „w całej swojej działalności społecznej, dydaktycznej i naukowej profesor Pilch zawsze wskazywał, uznawał i stosował zasadę świadomego zaangażowania. Między innymi dlatego zainicjował działalność Stowarzyszenia Ruchu Pedagogów Społecznie Zaangażowanych. Zwraca ustawicznie uwagę, że obojętność nie zawiera oceny, elementu etycznego i tym samym ogranicza aktywność poznawczą wobec przedmiotu oceny. Tak więc kolejnym warunkiem tolerancji jest świadome wyjście naprzeciw problemom zrozumienia i porozumienia w kontekście doświadczanych różnic, a nie »ucieczka« przed nimi czy udawanie, że mnie to nie dotyczy”.

Mówiąc o wielorakiej działalności społecznej Profesora, szczególnie podkreślił Jego zaangażowanie w sprawy społeczne, bezkompromisowe postawy wobec różnego rodzaju zjawisk i procesów niszczących naszą edukację formalną i nieformalną, zwracając także uwagę na ustawiczne wsparcie rodziny (żony Joli i dzieci).

Autor laudacji zakończył ją słowami: „wielkość profesora Tadeusza Pilcha to przede wszystkim wielkość w kontekście opiekuna-wychowawcy-nauczyciela polskich pedagogów, to wielkość kontynuatora rozwoju polskiej pedagogiki społecznej, wielkość jako Autora licznych publikacji służących rozwojowi teorii i praktyki edukacji, propagatora najnowszych idei pedagogicznych i oświatowych”.

Recenzje

Recenzje na uroczystość odnowienia doktoratu przygotowały profesor dr hab. Maria Mendel oraz profesor dr hab. Danuta Urbaniak-Zajac.

Jako pierwsza głos zabrała profesor dr hab. Maria Mendel, rozpoczynając swoją recenzję od przybliżenia uczestnikom miejsca pochodzenia Jubilata. Cytując tekst profesora Pilcha poświęcony miejscu, przestrzeni i ulokowaniu w czasie w historii rodziny (odwołując się do rodu Pilchów), przypomniała zapis, w którym profesor „określił miejsce formacyjne i istotowo znaczące dla Jego własnej życiowej opowieści”. Używając metafory rdzenia, opisała wieś Bielcza, w której Profesor przyszedł na świat, współtworząc siódmkę rodzeństwa. Podkreśliła podejmowaną w badaniach Profesora tematykę wsi: „zajmował się badaniami szkoły w środowiskach biedy, w centrum zainteresowania stawiając wiejską młodzież i dzieci, ich nauczycieli i rodziców, a problematykę szans rozwojowych, edukacyjnych oraz jakości życia w warunkach niełatwego dostępu zarówno do zróżnicowanych form oświaty, jak i jej placówek, przez całe swoje naukowe i społecznikowskie życie traktował jak niewyczerpane pole sensów własnego działania”.

Wskazała na unikatową u Profesora wrażliwość badawczą i społeczno-edukacyjną, wspominając, iż „zarówno jako uczonec, pedagog i społecznik, a także polityk-działacz w zakresie społecznej i edukacyjnej zmiany – Profesor nie tracił z oczu ludzi w potrzebie, a Korczakowski »tego świata nie możemy zostawić, jakim jest« uczynił najmocniejszym punktem na horyzoncie swojego myślenia i działania”. Przypomniała, iż jako Autor blisko pięciuset publikacji naukowych umożliwił czytelnikom poznanie treści, w których teoria przenika się z praktyką i problemami życia społecznego. Profesor Mendel wspominała również różne role pełnione przez Profesora, m.in. animatora ruchu Uniwersytetów Ludowych, inicjatora i pierwszego prezesa Towarzystwa Uniwersytetów Ludowych w Polsce, działacza i polityka Polskiego Stronnictwa Ludowego, wiceministra edukacji w latach 1992–1995.

Uszczegółowiła zagadnienie pracy doktorskiej Profesora zatytułowanej „Metody poznawania i pomiaru środowiska wychowawczego w pedagogice polskiej”, którą poprowadził profesor Ryszard Wroczyński. Wskazała, że „praca traktuje z jednej strony o rozwijanych metodach poznawania i pomiaru środowiska wychowawczego; z drugiej – o etycznych źródłach, uwarunkowaniach oraz kontekstach ich powstawania i stosowania”, zauważając jednocześnie, że „skontekstualizowana wypowiedź o metodach przestaje być »jedynie« artykulacją metodologiczną i stała się manifestacją innowacyjnego podejścia, dającego początek emanacji osiągnięć polskiej pedagogiki społecznej (głównie tej, wywodzącej się od Heleny Radlińskiej, czyli prowadzącej też do Ryszarda Wroczyńskiego) – na pedagogikę »w ogóle«, nauki społeczne i humanistykę”.

Podsumowując, profesor Mendel podkreśliła, że doktorat Tadeusza Pilcha nie powstałby bez Jego pracy magisterskiej napisanej pod kierunkiem profesora Marka Fritzlanda, zatytułowanej „Etyka normatywna Fryderyka Nietschego”. Zaakcentowała, że „Ten wybitny pedagog społeczny przemawia w sposób niedający zapomnieć, że jest także wybitnym filozofem, ukształtowanym na myśli przełamującej manicheizm, nie dychotomizującej świata i zamiast utwierdzania w podziałach dobry vs. zły, łączącej ku dobru”.

Jako druga z recenzentek głos zabrała profesor dr hab. Danuta Urbaniak-Zajac. Pani profesor podkreśliła aktywność naukową profesora Pilcha, uściślając okoliczności powstania rozprawy doktorskiej, którą Profesor obronił w 1969 roku na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego. Wskazała, iż Profesor z uczelnią tą związany był nieprzerwanie przez ponad pół wieku, gdyż w 1957 roku rozpoczął studia na Wydziale Filozofii i Socjologii, po ukończeniu których, z inicjatywy profesora Wroczyńskiego, został w 1962 roku zatrudniony w Katedrze Pedagogiki Społecznej. Ważnym akcentem w recenzji było podniesienie faktu, iż „to właśnie pedagogika społeczna jako dyscyplina naukowa, jako zinstytucjonalizowana praktyka społeczna, jako forma zaangażowanego stosunku wobec świata stała się materią prac badawczych i przedmiotem ustawicznej troski profesora Tadeusza Pilcha”.

Profesor Urbaniak-Zając zwróciła także uwagę na kwestię znaczącego dorobku naukowego Jubilata, opublikowanych prac, wypromowanych magistrów, licencjatów, promotorstwa doktoratów, recenzji postępowań profesorskich, habilitacyjnych i doktorskich, a także aktywne uczestnictwo w setkach konferencji naukowych, inicjowanie projektów badawczych i upowszechnianie wiedzy naukowej.

Wyraźnie zaznaczyła, iż „teksty Profesora w periodykach czytanych przez praktyków popularyzują wiedzę pedagogiczną oraz uwrażliwiają na bieżące problemy społeczne”, co ma również związek ze współzałożycielstwem i długoletnim redagowaniem kwartalnika „Pedagogika Społeczna”. Jako dowód ogromnego autorytetu profesora Tadeusza Pilcha w środowisku naukowym wskazała mobilizację setek autorek i autorów przygotowujących hasła do ośmiotomowej *Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku*.

Profesor Danuta Urbaniak-Zając podsumowała recenzję słowami: „droga naukowa profesora Tadeusza Pilcha jest egzemplifikacją drogi rozwoju polskiej pedagogii (nie tylko społecznej)”.

Przemówienie Jubilata

Najdonioślejszym momentem uroczystości było przemówienie samego Jubilata, mające walory wykładu naukowego, a zarazem wspomnienia osób oraz wydarzeń, które miały wpływ na przebieg Jego życia i kariery naukowej. Szczególne miejsce przypadło Jego Rodzinie, Żonie Jolancie oraz Dzieciom. Natomiast wśród mistrzów nauki niewątpliwą rolę odegrał m.in. Ryszard Wroczyński, z którego szkoły wywodzi się Profesor.

Mówiąc natomiast o swoich zainteresowaniach naukowych i doświadczeniach, Profesor przytoczył słowa Johanna Wolfganga von Goethego, iż „należy każdego dnia posłuchać krótkiej pieśni, przeczytać dobry wiersz, zobaczyć wspaniały obraz i jeśli byłoby to możliwe – wypowiedzieć kilka rozsądnych słów”. Niewątpliwie, jak można było wywnioskować z Jego słów, zainteresowanie tematyką społeczną to kontynuacja fascynacji kwestiami sił jednostki, sił ludzkich, korczakowskich idei dobra dziecka. Całe wystąpienie nacechowane było ogromną wiedzą, mądrością życiową, a przede wszystkim wielką pokorą wobec siebie samego i własnych dokonań. Nie było w nim słów mówiących o wielkich czynach czy osiągnięciach, choć Jubilat zmierzył się z wieloma trudnymi okresami w historii Polski.

W tej pięknej uroczystości uczestniczyli przedstawiciele pedagogiki, psychologii, socjologii, filozofii, historii wychowania większości ośrodków naukowych kraju. Swoją szacunek przybyli wyrazić mu uczniowie i współpracownicy, a także ci, którzy mieli przyjemność poznania Pana Profesora w Jego różnorodnej działalności.

Paulina Forma

ORCID: 0000-0001-5634-9250

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach